

В.В. Євдокимов, д.е.н., проф.
О.В. Олійник, д.е.н., проф.
А.О. Чагайда, к.т.н., доц.

Державний університет «Житомирська політехніка»

Становлення вищої технічної школи в Україні у 20-ті роки ХХ сторіччя

Новітній етап реформування шкільної освіти в Україні через певний час призведе до ґрунтовних змін і у системі вищої освіти, а вивчення історичного досвіду дозволить уникнути помилок попередніх поколінь та відкрити шлях до сучасних реформ у цій сфері. Сто років назад було розпочато роботу зі створення української освіти. В умовах ліквідації наслідків громадянської війни та відновлення промисловості спробу створення незалежної української вищої школи було здійснено у двадцяті роки ХХ сторіччя Народним комісаріатом освіти УСРР (НКО УСРР). Результати цієї діяльності відображено у працях безпосередніх учасників подій – Г.Гринька, Я.Ряппо, Я.Звігальського, а також ґрунтовних дослідницьких роботах С.Сірополко, С.Майбороди, І.Лікарчука.

Метою дослідження є аналіз організації і розвитку вузькопрофільної вищої інженерно-технічної освіти в Україні у 20-ті роки ХХ сторіччя та висвітлення діяльності НКО УСРР і губернських відділів професійної освіти у цьому напрямі.

Після ухвалення 30 травня 1917 р. Петроградським Тимчасовим урядом Положення про професійні навчальні заклади, класи і курси, враховуючи слабкість української влади, розпочався етап стихійного розвитку професійної освіти в Україні за рахунок коштів приватних осіб. Генеральне Секретарство Освіти УНР та Міністерство Народної Освіти наприкінці 1917 – першій половині 1918 рр., отримало дуже багато прохань з приводу узаконення відкриття або реорганізації середніх технічних шкіл. Як приклад, у квітні 1918 р. було ухвалено рішення про перетворення ананіївської та бердичівської шкіл ремісничих учнів на вищі ремісничі школи (училища) з 1 липня 1917 р. [1]. У цей самий час вищі навчальні заклади, які отримали значні права і автономію, взагалі ігнорували запити Генерального Секретарства Освіти, що від імені Української Центральної Ради намагався добитись дотримання відповідних циркулярів. Так ректор Київського університету Св. Володимира П.Цитович на запит з приводу створення кафедри українознавства надіслав відповідь, що «... Рада Університету ... не знайшла можливим розглянути надіслані відношення та дати на них відповідь по суті, як через те, що склад Генерального Секретаріату України ще не затверджений урядом, так і з огляду на те, що зазначені відношення написані не на загальноросійській (державній) мові» [2]. Подібними були також відповіді адміністрації Київського політехнічного інституту та Київської Духовної Академії, а керівництво Одеського університету взагалі повернуло адресованого до нього листа Генерального Секретаріатства Освіти з поміткою, що воно не розуміє мови, якою цей лист написаний і прохає «сноситься на офіційному мові» [3–5].

Цей негативний досвід із автономією вищих шкіл, коли колеги вищих навчальних закладів вважали себе цілком незалежними від усякої влади, вплинув на подальший розвиток освіти. Основні напрями діяльності НКО УСРР у галузі вищої освіти визначала реформа, яка розпочалася з видання Декрету Ради Народних Комісарів (Раднарком) УСРР від 2 березня 1919 р. «Про вступ до вищої школи». Цим документом були створені широкі можливості для робітників і селян здобувати вищу освіту, адже до вищих навчальних закладів приймали осіб незалежно від статі, що досягли 18 років, при цьому заборонялося вимагати атестати про середню освіту й будь-які документи, окрім посвідчення особи й віку [6]. Наступним кроком Раднарком УСРР своїм Декретом від 18 травня 1919 р. скасував усі наукові ступені і звання, а також пов'язані з ними права і привілеї. Особи, які самостійно займалися викладацькою роботою у вищих навчальних закладах, одержали статус викладача, а решта, що лише брала участь у навчанні студентів, – статус асистента. Посади керівників кафедр замішувалися лише за конкурсом, в якому міг брати участь будь-який радянський громадянин, вибори професорів відбувалися на короткий термін (не більше п'яти років) шляхом відкритого конкурсу із залученням викладачів без учених ступенів. У контексті політики, що проводилася стосовно буржуазних спеціалістів, розпочалася робота з допущення до викладацької діяльності залежно від їх політичної позиції. Перетворення освітніх закладів із «розсадників знань» на арену політичної боротьби призводило до постійного «відлучення» від кафедр провідних учених і спеціалістів [7].

Нарком освіти УСРР Г.Гринько, призначений на посаду 16 лютого 1920 р., вирішив відійти від справи попередніх українських урядів із розбудови української освітньої системи, але і не пристав до копіювання російської моделі. НКО під його керівництвом розробив авторську «Схему народної освіти УСРР», яка передбачала «ліквідацію всіх освітніх установ, що виростили в умовах буржуазного режиму поза зв'язком з продукційною працею...» [8]. За цією схемою, обговорення якої відбулось на I Всеукраїнській нараді з питань освіти (23–25 березня 1920 р.), фахівців із вищою освітою готували інститути і технікуми. II Всеукраїнська нарада з питань освіти, яка відбувалася 17–25 серпня 1920 р., затвердила розроблену НКО УСРР систему освіти і, виконуючи резолюції наради, НКО УСРР прийняв постанову «Про реформу вищої школи» 1920 р.), якою передбачалася ліквідація університетів у Києві, Харкові, Одесі, Кам'янці-Подільському, Катеринославі та створення у вищих вузькоспеціалізованих факультетів із трирічним терміном навчання. З перемогою і утвердженням більшовицької влади на більшості території України розпочалося будівництво нової системи освіти, важливою складовою якою була «пролетаризація» вищої школи. Курс на реформу одержав офіційний старт наприкінці листопада 1920 р. на сесії Всеукраїнського центрального виконавчого комітету (ВУЦВК), де

було схвалено діяльність НКО УСРР у галузі вищої освіти й доручено «реорганізацію всіх вищих спеціальних учебных заведений, планомерно вводя в них через рабочие факультеты пролетарский элемент и обновляя их преподавательский состав новыми, в особенности коммунистическими силами» [9].

У першій половині 20-х років ХХ століття українська промисловість, незважаючи на соціально-економічну кризу, почала повільне відновлення. Тому в основу розвитку країни було покладено техніку, а у сфері освіти індустріально-технічна галузь одержала пріоритет [10]. У цей самий період було визнано необхідність районування спеціалізацій вищої технічної освіти, відповідно до потреб промисловості в інженерах та наявності виробничої бази для навчальних закладів [11]. Згідно з постановою III з'їзду Всеукраїнської Центральної Ради Професійних Спілок і Вищої Ради народного господарства, намічено утворення двох типів шкіл: на кожному заводі має бути організована професійно-технічна школа для підготовки висококваліфікованих працівників, а другим типом має стати кушовий технікум, який буде обслуговувати групу із кількох заводів для підготовки кадрів середньо-технічного персоналу [12]. Так у березні 1920 р. група викладачів Житомирського землемірного училища відкрили Житомирський земельний політехнікум у складі трьох відділень: електротехнічного, сільськогосподарських технологій та гідротехнічного, навчання у якому відбувалося лише теоретично, без будь-якої практичної підготовки [13]. В грудні цього ж року Земельний політехнікум було вилучено із підпорядкування Губземвідділу, переведено до Губпрофосу та реорганізовано у технікум з трьома відділеннями: сільсько-господарського машинобудування, інженерно-будівельних та хімічних технологій, а також річного підготовчого відділення (нульового курсу). Відповідно до трьох відділень технікуму було організовано три Житомирські професійно-технічні школи: 1-шу професійно-технічну школу залишили механічною, 2-гу реорганізовано у будівельну, а 3-тю професійну школу хімічної спеціальності знову організували на початку 1922 р. [14].

Суттєвого реформування освітня система зазнала після проведення III Всеукраїнської наради з питань освіти (15–31 червня 1921 р.) і набула такого вигляду: дошкільне виховання (від 4 до 8 років; дитячий садок); соціальне виховання (від 8 до 15 років; дитячі будинки різного типу, школа соціального виховання); професійна освіта (від 15 років, зокрема, від 15 до 18 років – масова школа професійної освіти, профшкола, школа робітничої молоді, від 18 до 23 років – технікум та інститут, від 22 років і більше – науково-дослідницькі кафедри, академії); професійна освіта робітників – курси коротко- й довготривалі, вечірні робітничі технікуми, робфаки; система політосвітніх установ – хати-читальні, клуби, школи грамоти, бібліотеки, музеї, виставки, студії, театри, кіно, рампартшколи, комуністичний університет [15].

Незважаючи на проблему забезпечення вищої технічної школи науково-педагогічними кадрами через те, що велика кількість української інтелігенції залишила країну в роки революції і опинилася за кордоном, викладацькі кадри неодноразово зазнавали чисток і репресій. Так восени і взимку 1921 р. по всій Україні пройшла кампанія з вигнання з вищої школи «реакційної» професури. З інститутів і технікумів було усунуто сотні викладачів з єдиним формулюванням «антирадянсько підбурені», тому викладацький склад вищої технічної школи був майже завжди неповністю укомплектований, а «вакансії заповнювалися залученням позаштатних викладачів, які поєднували виробничу та викладацьку діяльність» [7].

На початку 20-х років вищі навчальні заклади функціонували у складних умовах, та незважаючи на важке матеріально-фінансове становище вишів, викликано голодом (що спричинив неврожай 1921 р.), холодом і епідемією тифу (1921 р.), в інститутах навчалось 56915, а в технікумах – 20215 студентів [16]. Серед цих студентів було багато і таких, які рахувалися в списках, але фактично не навчалися: так на хімічному факультеті Київського політехнічного інституту на початок січня 1921 р. налічувалося 863 особи, а відвідували заняття лише 177 з них [9]. У жовтні 1921 р. вище партійне керівництво держави для посилення контролю партійно-радянських органів прийняло положення про проведення генеральної чистки у лавах партії. На основі цього документа проводилася і так звана «соціальна чистка» студентів – перереєстрація тих, хто навчався. У листопаді 1921 р. колегія Головопрофосвіти виробила «Положення про проведення перереєстрації студентів», на основі якого вищі навчальні заклади звільнялися від «антирадянських елементів і осіб, які числилися формально» [17]. Перша перереєстрація, проведена у тому ж 1921 році, «звільнила школу від величезної кількості "мертвих душ", що рахувалися в вузах у списках, але фактично там не працювали, а також від наявно непридатного баласту», в результаті чого із вищих навчальних закладів було виключено 11 тисяч студентів [18]. Так на виконання цього положення бюро студкому Волинського індустріального технікуму створює «трійку», яка на відкритих зібраннях проводить «чистку» студентства [19], і в результаті цієї діяльності прийнято рішення про виключення з технікуму 15 осіб, які не пройшли перереєстрацію, а також ще 13 осіб, яких було визнано: баластом – 5 осіб; кулаки та дрібна буржуазія – 4 особи; таких, що ухиляються від служби в армії шляхом перебування в технікумі – 3 особи; служба у білогардійців – 1 особа [20]. Як зазначав Я.П. Ряппо, 2-й заступник народного комісара освіти УСРР у 1921–1928 рр., перевірки та прийом за направленням значно поновили контингент студентів: у 1921 р. замість 5 % робітників і 8,2 % селян в інститутах стало 6,8 % робітників і 10,5 % селян, а у 1922–23 н. р. – 12,3 % робітників та 21,4 % селян, за рахунок чого студентські лави поповнювалися все більшою кількістю робітників та незможних селян, а вузи звільнялися від «антирадянських елементів» [18].

Із затвердженням у 1922 р. Кодексу законів про народну освіту УСРР в основній системі інженерно-технічної освіти виокремлювалося два типи вищих навчальних закладів – інститути і технікуми, що належали до одного освітнього рівня, але мали різне цільове призначення [21]. Так інститут був політехнічним навчальним закладом і готував інженерів-організаторів, керівників широкої галузі народного господарства із поглибленим її знанням, з глибокою науково-технічною та економічною підготовкою. Технікум мав один факультет і готував працівників вищої кваліфікації (інженерів-практиків, агрономів, сільськогосподарських працівників) окремої вузької галузі народного господарства і державного будівництва [22].

У травні 1922 р. Волинська губернська Рада професійних спілок підтверджує особливу важливість Волинського індустріального технікуму, як єдиного індустріально-технічного навчального закладу губернії, що орієнтований на ударні галузі виробництва, і для покращення його роботи передає технікуму лабораторії та завод, а також констатує проведену перереєстрацію студентів [23]. Затвердження у квітні 1924 р. нових навчальних планів Волинського індустріального технікуму узаконило підготовку різних спеціалізацій на 3-х факультетах: по механічному факультету – теплотехніка, сільсько-господарські машини, гідромеханіка; по будівельному факультету – шляхи, комунальне будівництво; по хімічному факультету – кераміка, хімічні виробництва, технологія органічних речовин [24]. Спробу відкрити спеціалізацію «цукроваріння» не підтримали в Головінспектурі інженерно-технічної освіти і, відповідно, не дозволили розвивати [25]. Навчальний рік у вищих навчальних закладах розподілявся на триместри і тривав не більше ніж 10 місяців. З 1923 р. в інститутах і технікумах обов'язковою стала виробнича практика, яка організовувалася під час літнього триместру й тривала 2–2,5 місяці. Для навчальних планів інститутів і технікумів усіх вертикалей обов'язковими були предмети соціально-економічного циклу, які сприяли вивченню ідей марксизму, при цьому значно скорочувалися години теоретичного навчання і збільшувався час, відведений на практичні заняття. З 1924–1925 н. р. ліквідовували екзамени й заліки як пережитки минулого, натомість впроваджувався колективний облік і оцінювання знань. Після закінчення теоретичного навчання, за умови відсутності академзаборгованості, випускники вищих навчальних закладів проходили стажування (практику) на виробництві.

Якщо мережа інженерно-технічних інститутів стабілізувалася вже у 1922 р. після об'єднання в Катеринославі гірничого інституту та єврейського політехнікуму і злиття Київського народного політехнікуму з Київським політехнічним інститутом, то кількість денних технікумів, що у 1921 р. сягала 64, скорочувалася у зв'язку з плановим вивченням Народним комісаріатом освіти їхньої життєдіяльності і у 1925 р. їх залишилося тільки 16 [26]. Значна кількість фахівців зі спеціальною технічною освітою потрібна була не тільки для безпосереднього обслуговування промисловості, а й для самообслуговування технічних навчальних закладів, і в цілому для покращення технічної грамотності населення країни. Оскільки гірничо-промисловість України складала до 85 % гірничої промисловості всього Радянського Союзу, цукрова – до 80 %, металургійна – до 60–75 %, машинобудування – до 50 %, залізничний транспорт (кількість вантажів та густота мережі) близько 30 % роботи транспорту по СРСР, то українські навчальні заклади перебували в найбільш вигірних умовах щодо прийому і підготовки необхідних інженерно-технічних кадрів [27]. Українські вищі навчальні заклади готувати працівників інженерно-технічних спеціальностей не тільки для використання в межах своєї території, а й для обслуговування інших частин Радянського союзу та загальносоюзних і господарських органів, що давало можливість збільшувати кількість студентів – механіків, будівельників, гірничників, хіміків і електриків [27].

Вищі школи в Україні мали готувати «командний склад народного господарства й державного будівництва пролетарської диктатури», тому і доступ до вищих шкіл могли мати лише робітники та селяни. Про це прямо висловлювався Я.Ряппо: «Право вчитися в початковій і навіть середній школі ми даємо всім громадянам, а право бути підготовленими на командира Радянської держави даємо тільки робітникам і селянам та ще тій частині трудової інтелігенції, що будуватиме й зміцнюватиме диктатуру пролетаріату, що буде соціалізм» [18]. Враховуючи цю позицію, із 1928–1929 н. р. розпочалася уніфікація систем освіти в Радянському Союзі і відповідно до постанови ЦВК і РНК СРСР від 19 вересня 1929 р. «Про встановлення єдиної системи індустріально-технічної освіти» на інститути України покладалося завдання готувати спеціалістів вищої кваліфікації, а на технікуми – середньої [28].

Так колегія НКО УСРР від 11 вересня 1929 р. визнала, що при переході на єдину систему освіти Житомирський Волинський індустріальний технікум через відсутність певного складу висококваліфікованого педперсоналу та нестачі устаткування лабораторій та кабінетів постійно перебуває у напруженому становищі, а наявність неподалік Київського політехнічного інституту робить витрати коштів на будівництво інституту в Житомирі недоцільним і неможливим. Таким чином було прийнято рішення, про об'єднання керамічного відділу Житомирського технікуму з хімічним факультетом Київського політехнічного інституту, а будівельного – з Київським інститутом шляхів [29].

У червні 1930 р. Рада Народних Комісарів УСРР визначила мережу галузевих інститутів України після реорганізації та встановила порядок передачі вузів і втузів у відання відповідних наркоматів, передбачивши управління ВНЗ за галузевою ознакою [30]. Інженерно-технічні вищі навчальні заклади і технікуми передавалися у відання галузевих господарських об'єднань і відповідних наркоматів. Профілі фахівців повинні були розробляти підприємства за участю інститутів. У нормативних документах зазначалося, що необхідно готувати інженерів з глибокими спеціальними, економічними та організаторськими знаннями і вміннями, обізнаних в усій системі певної галузі виробництва (широкий профіль). Це повинно було забезпечити затребуваність майбутнього інженера в умовах швидких темпів розвитку промисловості та поширеного пересування між посадами на виробництві [31]. Ці зміни призвели до нової хвилі експериментів над структурою і підпорядкуванням вищих навчальних закладів, яка тривала майже десять років: створювали і ліквідовували за кілька років вузькопрофільні інститути, ділили на кілька і знову об'єднували в одне ціле потужні політехнічні інститути, переводили спеціальності і студентів з різних міст до одного освітнього закладу, а потім повертали їх до початкового місця розташування. Виклики, що постійно виникали перед вищою технічною освітою, вирішувалися за рахунок виправлення допущених помилок стратегічного планування та створення нової моделі розмежування спеціальностей та спеціалізацій між інститутами.

Висновки. Відновлення та розвиток промисловості у 20-х роках ХХ століття вимагали значної кількості висококваліфікованих фахівців, що не могла забезпечити неререформована система освіти, зокрема, інженерно-технічна. Створення двох типів вищих навчальних закладів – інститутів і технікумів – дозволило здійснювати підготовку кваліфікованих інженерних кадрів для різних галузей. Хоча система передбачала вузькопрофільну підготовку інженерів у технікумах за однією спеціальністю, діяльність Волинського індустріального технікуму свідчить, що у кожному окремому випадку Головінспектура інженерно-технічної освіти приймала рішення індивідуально і давала дозволи на підготовку більшої кількості спеціальностей та спеціалізацій, враховуючи особливу важливість закладу освіти для регіону. Уніфікація систем освіти в СРСР наприкінці 20-х років призвела до реорганізації практично усіх існуючих в Україні вищих технічних закладів освіти та створення вузькопрофільних інститутів, до яких було переведено викладачів і студентів відповідних спеціальностей.

Список використаної літератури:

1. Розпорядження по Міністерству Народної Освіти 9-го квітня 1918 року № 2 // Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). – Ф. 2581, оп. 1, спр. 173, арк. 18.
2. Народна воля: Орган Української Селянської Спілки. – К., 1917. – 29 серпня.
3. ЦДАВО України. – Ф. 2581, оп. 2, спр. 27, арк. 1–2.
4. *Грушевський М.С.* Спомини / *М.С. Грушевський*. – К., 1989. – № 11. – С. 115.
5. *Постернак С.* Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917–1919 рр. / *С.Постернак*. – К. : Друкар, 1920. – С. 74.
6. *Грищенко М.М.* Розвиток народної освіти після перемоги Великої Жовтневої соціалістичної революції в період будівництва соціалізму / *М.М. Грищенко* // Українська радянська енциклопедія. – К. : Головна редакція української радянської енциклопедії АН УРСР, 1965. – С. 414–415.
7. *Ряппо Я.П.* Система народного образования на Украине / *Я.П. Ряппо* // Научный работник. – 1926. – № 7–8. – С. 53–69.
8. *Лікарчук І.Л.* Міністри освіти України: в 2 т. : монографія / *І.Л. Лікарчук*. – К. : О.М. Ешке, 2002. – Т. 1. (1917–1943 рр.). – С. 135–136.
9. *Рудько М.П.* З історії вищої школи на Україні в перші роки радянської влади (1917–1920) : історичний збірник / *М.П. Рудько* // Київський державний університет ім. Т.Г. Шевченка. – 1956. – № 7. – С. 5–18.
10. *Ряппо Я.П.* Система индустриально-технического образования, его пути и его реализация в УССР / *Я.П. Ряппо* // Тез. докл. Первой Всеукраинской конференции по индустриально-техническому образованию, 2–8 сент. 1922 г. / Наркомпрос просвещения УССР. – Х., 1922. – С. 4–24.
11. Вища школа Української РСР за 50 років : іст. нарис у 2-х ч. (1917–1967 рр.) / відп. ред. *В.І. Пітов*. – К. : Вид-во Київського ун-ту, 1967. – Ч. 1. – С. 150.
12. *Шкурін М.* К вопросу о профессионально-техническом образовании в сахарной промышленности / *М.Шкурін* // Вісник цукрової промисловості. – 1920. – № 7–10, липень–жовтень. – С. 191–192.
13. Отчет о состоянии Волинского индустриального техникума на 1 января 1922 года // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1330, арк. 40.
14. Заключение Волгубпрофобра о состоянии и квалификации Волинского индустриального техникума. 13 мая 1922 г. // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1329, арк. 15.
15. Третье Всеукраинское совещание по просвещению: выдержки из материалов работы пленума и секций. Резолюции. – Х., 1922. – С. 4–10.
16. *Сірополько С.О.* Історія освіти в Україні / *С.О. Сірополько*. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 750.
17. Київський політехнічний і Київський сільськогосподарський інститути: 25 років. 1898–1923 : Ювілейний збірник. – К. : Держ. трест «Київдрук», 1924. – С. 10.
18. *Ряппо Я.П.* Радянське студентство (характеристика вузів України) / *Я.П. Ряппо*. – Державне видавництво України, 1928. – 48 с.
19. Протокол засідання бюро студкома // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1329, арк. 14.
20. Сведения о заключении комиссии // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1330, арк. 98.
21. Про надання чинності Кодексу Законів про народну освіту : Постанова ВУЦВК від 22 листоп. 1922 р. // Собрание узаконений и распоряжений рабоче-крестьянского правительства Украины. – 1922. – № 49. – С. 884.
22. Проект звітної доповіді про роботу Головнопрофосу Наркомосу УРСР за 1924–1925 рік // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 5, спр. 522, арк. 5.
23. В культ-просветотдел юрбюро В.У.С.П.С. // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1329, арк. 20.
24. Учебный план Волинского индустриального техникума имени Ленина // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 2, спр. 1330, арк. 101.
25. Телеграмма Волинскому индустриальному техникуму // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 3, спр. 589, арк. 24.
26. *Звігальський Я.* Професійна освіта на Україні / *Я.Звігальський, М.Іванов*. – Олександрія : Друк. місц. Комуноспу, 1927. – С. 138.
27. Матеріали про стан індустріально-технічної освіти на Україні (протоколи, звіти, доповіді, операційні плани, статистичні відомості, списки учбових закладів) // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 5, спр. 523, арк. 20–22.
28. *Майборода С.В.* Державне управління вищою освітою в Україні: структура, функції, тенденції розвитку (1917–1959 рр.) : монографія / *С.В. Майборода*. – К. : Вид-во УАДУ, 2000. – 308 с.
29. Доповідна записка про план переходу на єдину систему індустр. технічної освіти // ЦДАВО України. – Ф. 166, оп. 9, спр. 44, арк. 36–38.
30. Протокол № 19/672 засідання Ради Народних Комісарів УСРР з 12 червня 1930 року // ЦДАВО України. – Ф. 34, оп. 14, спр. 53, арк. 119–130.

31. Матеріали про розроблення профілів підготовки інженерів, розроблення навчальних планів і програм ВТШ. – Х. : Пролетарий, 1930. – С. 7–8.

References:

1. CDAVO Ukrai'ny, *Rozporjadzhennja po Ministerstvu Narodnoi' Osvity 9-go kvitnja 1918 roku*, No.2, F. 2581, op. 1, spr. 173, ark. 18.
2. Ukrai'ns'ka Seljans'ka Spilka (1917), *Narodna volja*, K., 29 serpnja.
3. CDAVO Ukrai'ny, F. 2581, op. 2, spr. 27, ark. 1–2.
4. Grushevs'kyj, M.S. (1989), *Spomyny*, K., No. 11, P. 115.
5. Posternak, S. (1920), *Iz istorii' osvityno'go ruhu na Ukrai'ni za chasy revoljucii' 1917–1919 rr.*, Drukar, K., P. 74.
6. Gryshhenko, M.M. (1965), «Rozvytok narodnoi' osvity pislja peremogy Velykoj' Zhovtnevoj' socialistyčnoj' revoljucii' v period budivnyctva socializmu», *Ukrai'ns'ka radjans'ka encyklopedija*, Golovna redakcija ukrai'ns'koj' radjans'koj' encyklopedii' AN URSR, K., pp. 414–415.
7. Ryappo, Ya.P. (1926), «Sistema narodnogo obrazovaniya na Ukraine», *Nauchnyi rabotnik*, No. 7–8, pp. 53–69.
8. Likarchuk, I.L. (2002), *Ministry osvity Ukrai'ny*, v 2 t., monografija, O.M. Eshke, K., T. 1. (1917–1943 rr.), pp. 135–136.
9. Rud'ko, M.P. (1956), *Z istorii' vyshhoj' shkoly na Ukrai'ni v pershi roky radjans'koj' vlady (1917–1920)*, istorychnyj zbirnyk, Kyi'vs'kyj derzhavnyj universytet im. T.G. Shevchenka, No. 7, pp. 5–18.
10. Ryappo, Ya.P. (1922), *Sistema industrial'no-tekhničeskogo obrazovaniya, ego puti i ego realizatsiya v USSR*, Tez. dokl. Pervoi Vseukrains'koj konferentsii po industrial'no-tekhničeskomu obrazovaniyu, 2–8 sent. 1922 g., Narkompros prosveshčeniya USSR, Kh., pp. 4–24.
11. *Vyshha shkola Ukrai'ns'koj RSR za 50 rokov: ist. narys u 2-h ch. (1917–1967 rr.)* (1967), in Pitov, V.I. (ed.), *Vyd-vo Kyi'vs'kogo un-tu*, K., Vol. 1, P. 150.
12. Shkurin, M. (1920), «K voprosu o professional'no-tekhničeskom obrazovanii v sakharnoi promyshlennosti», *Visnyk cukrovoj' promyslovosti*, No. 7–10, lypen'–zhovten', pp. 191–192.
13. CDAVO Ukrai'ny, *Otchet o sostoyanii Volynskogo industrial'nogo tekhnika na 1 yanvary 1922 goda*, F. 166, op. 2, spr. 1330, ark. 40.
14. CDAVO Ukrai'ny, *Zaklyuchenie Volgubprofobra o sostoyanii i kvalifikatsii Volynskogo industrial'nogo tekhnika. 13 maya 1922 g.*, F. 166, op. 2, spr. 1329, ark. 15.
15. *Tret'e Vseukrains'ke soveshčanie po prosveshčeniyu: vyderzhki iz materialov raboty plenuma i sektsii. Rezolyutsii (1922)*, Kh., pp. 4–10.
16. Siropolko, S.O. (2001), *Istoriya osvity v Ukrai'ni*, Naukova dumka, K., P. 750.
17. *Kyi'vs'kyj politehničnyj i Kyi'vs'kyj sil's'kogospodars'kyj instytut: 25 rokov. 1898–1923: Juvilejnyj zbirnyk (1924)*, Derzh. trest «Kyi'vdruk», K., P. 10.
18. Rjappo, Ja.P. (1928), *Radjans'ke studentstvo (harakterystyka vuziv Ukrai'ny)*, Derzhavne vydavnyctvo Ukrai'ny, 48 p.
19. CDAVO Ukrai'ny, *Protokol zasedaniya byuro studkoma*, F. 166, op. 2, spr. 1329, ark. 14.
20. CDAVO Ukrai'ny, *Svedeniya o zaklyuchenii komissii*, F. 166, op. 2, spr. 1330, ark. 98.
21. VUCVK (1922), «Pro nadannja chynnosti Kodeksu Zakoniv pro narodnu osvitu», *Postanova vid 22 lystop. 1922 r., Sobranie uzakonenii i rasporyazhenii raboche-krest'yanskogo pravitel'stva Ukrainy*, No 49, P. 884.
22. CDAVO Ukrai'ny, *Proekt zvitnoi' dopovidi pro robotu Golovprofosu Narkomosu URSR za 1924–1925 rik*, F. 166, op. 5, spr. 522, ark. 5.
23. CDAVO Ukrai'ny, *V kul't-prosvetotdel yurbyuro V.U.S.P.S.*, F. 166, op. 2, spr. 1329, ark. 20.
24. CDAVO Ukrai'ny, *Uchebnyi plan Volynskogo industrial'nogo tekhnika imeni Lenina*, F. 166, op. 2, spr. 1330, ark. 101.
25. CDAVO Ukrai'ny, *Telegramma Volynskomu industrial'nomu tekhnikumu*, F. 166, op. 3, spr. 589, ark. 24.
26. Zvagal's'kyj, Ja. and Ivanov, M. (1927), *Profesijna osvita na Ukrai'ni*, Druk. misc. Komungospu, Oleksandrija, P. 138.
27. CDAVO Ukrai'ny, *Materialy pro stan industrial'no-tehničnoi' osvity na Ukrai'ni (protokoly, zvity, dopovidi, operacijni plany, statystyčni vidomosti, spysky uchbovyh zakladiv)*, F. 166, op. 5, spr. 523, ark. 20–22.
28. Majboroda, S.V. (2000), *Derzhavne upravlinnja vyshhoj' osvitoju v Ukrai'ni: struktura, funkcii, tendencii' rozvytku (1917–1959 rr.)*, monografija, Vyd-vo UADU, K., 308 p.
29. CDAVO Ukrai'ny, *Dopovidna zapyska pro plan perehodu na jedynu systemu industr. tehničnoj' osvity*, F. 166, op. 9, spr. 44, ark. 36–38.
30. CDAVO Ukrai'ny, *Protokol No. 19/672 zasidannja Rady Narodnyh Komisariv USRR z 12 chervnja 1930 roku*, F. 34, op. 14, spr. 53, ark. 119–130.
31. *Materialy pro rozroblennja profiliv pidgotovy inzheneriv, rozroblennja navchal'nyh planiv i program VTSh (1930)*, Proletaryj, H., pp. 7–8.

Євдокимов Віктор Валерійович – доктор економічних наук, професор, ректор Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси: проблеми національної економічної безпеки; розвиток вищої освіти в Україні.

Олійник Оксана Вікторівна – доктор економічних наук, професор, перший проректор Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси: обліково-аналітичне забезпечення системи управління; розвиток вищої освіти в Україні.

Чагайда Андрій Олегович – кандидат технічних наук, доцент кафедри менеджменту і туризму Державного університету «Житомирська політехніка».

Наукові інтереси: проблеми теорії та практики технології виробництва на підприємствах харчової промисловості; міні-технології на підприємствах готельно-ресторанного господарства; розвиток вищої освіти в Україні.

Стаття надійшла до редакції 15.07.2019.